

Gondolatok a többnyelvűség és a bírói jogértelmezés kapcsolatáról az Európai Unió viszonylatában

Hettinger Sándor

A jelen írás a bírói jogértelmezést a szó szoros értelmében veszi, ahogyan a bíróságok a jogszabályok értelmét megállapítják. Maga a megállapítás szó értelme is azt sugallja, hogy a jogszabályok értelme nem adott, hanem erősen függ a kontextustól és az értelmező személyétől is. Ebből következik, hogy még ha a jogot egyszerű nyelvezettel szövegezik meg, annak alkalmazása kivétel nélkül értelmezés tárgyát kell képezze. Ennek az a magyarázata, hogy az esetek többségében a jog végső soron szavak eredménye. Ha egy adott szónak egyetlen értelme volna, akkor az értelmezés egyáltalán nem jutna szerephez. A jogértelmezés csupán az értelmező kéziszótárig terjeszkedne, ahol egyszerű kereséssel minden szónak megtalálnánk az egyetlen értelmét az adott jogi kifejezésben, és eljutnánk a hiteles jogi értelemben. Az erős nyelvi elmélethez hasonló teóriák képviselői szerint például meggyőződve vallják, hogy a szavak objektív értelemmel rendelkeznek, így a jogszabályok is.¹ Ezzel szöges ellentétben mások eltérő alaptételből indulnak ki, amely szerint a szavaknak nincsen egyetlen meghatározott értelmük sem hétköznapi, sem jogi értelemben.² A hétköznapi értelemben tehát a jogot alkotó szavak értelme a kontextustól és az értelmezőtől függ. Ettől válik a bírói jogértelmezés rendkívül összetett feladattá.

Egy nagy különbség mégis létezik a szavak hétköznapi értelmük szerinti értelmezése és a jogi normát alkotó szavak értelmezése között, mégpedig az, hogy a jogi norma értelmének megállapítására létezik egy végső értelmező személy. A jogrendszerben elfoglalt intézményesült helyzetükből adódóan a bíróságok – vagy legalábbis a hierarchia csúcsa felé törekvő bíróságok – kötelező érvénnyel állapíthatják meg a jogi normát alkotó szavak értelmét, amelyet a norma megváltoztatása nélkül senki sem vonhat kétségbe. Ez a funkció nagy hatalmat helyez a bíróságok kezébe. Ugyanakkor az értelemben határozatlanságából adódóan nem könnyű feladat megérteni és befolyásolni a bírósági folyamatot, amikor jogszabályértelmezést végeznek. Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezési folyamatának leírásakor Brown és

¹ J Engberg, 'Statutory Texts as Instances of Language(s): Consequences and Limitations on Interpretation' (2004) 29 (3) Brook J Intl L 1135, 1149.

² Lásd például M Rosenfeld, 'Deconstruction and Legal Interpretation: Conflict, Indeterminacy and the Temptations of the New Legal Formalism' in D Cornell, M Rosenfeld and D G Carls on (eds), Deconstruction and the Possibility of Justice (Routledge, New York & London 1992).

Kennedy szerint „a jogértelmezés korántsem egzakt tudomány, hanem a bírói képzőművészet. Végző soron a bírói ösztönös ráérzés terméke, és mivel a bíró ösztönszerűen cselekszik, a folyamatot nem lehet pusztán mechanikai szabályok összességként leírni.”³

Következésképpen a bírói jogértelmezés nem elhanyagolható, de annál inkább lebilincselő kutatási terület. Számos kérdés övezi: hogyan zajlik a jogértelmezés a bíróságon, hogyan állapítják meg az végző jogi értelmet, a bírói jogértelmezésnek vannak-e határai, és ha igen, hol található ez a határok, a demokratikus társadalomban honnan nyeri a bírói jogértelmezés a legitimitációját?... És még folytathatnánk a kérdések sorát. Mindazonáltal mivel a jogot szavakkal fejezik ki, ezek a szavak jelentik a bírói jogértelmezés kiindulópontját, és vizsgálódásunknak is a szavak szintjén kell elindulnia.

A legtöbb jogrendszerrel ellentétben az Európai Unió joga sok nyelven íródik. Jelenleg 28 tagállamból áll, és 24 hivatalos nyelve van. A kérdés joggal merül fel: az, hogy az EU-jogot alkotó szavak számos nyelven fejeződnek ki, milyen hatással van e jog bírói értelmezésére?

Az Európai Unióban az Európai Unió Bírósága (EUB) az a szerv, amely az európai jogi normák értelme megállapításának végző letéteményese. Még ha ezt egyik alapító szerződésben sem találjuk meg explicit módon, az EUB mégis szert tett e hatáskörére az EUMSZ 267. cikke (az EK Sz. korábbi 234. cikke) szerinti előzetes döntéshozatali eljárás alapján. Másszóval az EUB állapítja meg kötelező erővel az EU jogi normában található szavak értelmét. Ez nem jelenti azt, hogy egyéb résztvevők, érintettek, ne értelmezhetnék az EU jogi normákat. Ezek az érintettek – állampolgárok, vállalkozások, egyéb EU intézmények, tagállami intézmények, nemzeti bíróságok – nap mint nap jogértelmezést végeznek, hiszen e nélkül nem lennének képesek a jogot alkalmazni. Jogértelmezésük azonban kizárólag addig érvényes, amíg azt egyéb szereplők kétségbe nem vonják. Ugyanazon EU jogi norma értelmének ellentétes értelmezését végző esetben kizárólag az EUB oldhatja fel.

A jelen írásban az EUB esetjogához fordulunk a fenti kérdések megválaszolásának ígéretével, amelyek közül a legfontosabbat fentebb is kiemeltük: a többnyelvűség hogyan befolyásolja az EU-jog értelmezését?

³ LN Brown and T Kennedy, *Brown&Jacobs: The Court of Justice of the European Communities* (Sweet & Maxwell, London 2000) 323.

Az EU nyelveinek hitelessége

Az Európai Unió valamennyi hivatalos nyelve autentikusnak tekintendő. Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSz) 55. cikke szerint a szerződésnek a hivatalos nyelveken készült szövegeinek mindegyike hiteles. Továbbá rendelkezést tartalmaz arra is, hogy a Tanácsnak megküldött, és annak irattárában letétbe helyezett példány ellenében a szerződés tagállamok által meghatározott bármely további olyan nyelvre is lefordítható, amely egy tagállamban hivatalos nyelvnek számít, de nem az EU hivatalos nyelve.

Az alapító szerződéseket természetesen nem az összes hivatalos nyelven tárgyalták és szövegezték meg, legfeljebb azon államok nyelvén, amelyek az adott szöveg elfogadásakor az EU (EK) tagállamai voltak. Az új tagállamok nyelve fikció révén válik eredeti nyelvvé. Gyakorlatilag ez a csatlakozási szerződésen keresztül megy végbe, amely további nyelveket ad hozzá az alapító szerződésekben felsorolt hivatalos nyelvekhez. Az utóbbi három bővítés során a 2003-as csatlakozási szerződés 61. cikk (2) bekezdése 10 új nyelvet,⁴ a 2005-ös csatlakozási feltételekről szóló jegyzőkönyv 60. cikk (2) bekezdése 2 új nyelvet,⁵ valamint a 2012-es a Horvát Köztársaság csatlakozásának feltételeiről szóló okmány 52. cikke 1 új nyelvet adott az EU hivatalos nyelveinek repertoárjához.⁶

Az EU másodlagos jogi normái szintén hitelesnek minősülnek az EU valamennyi hivatalos nyelvén. Ezt a szabály az 1958. évi 1. számú tanácsi rendelet 4. cikke írja elő, amely meghatározza az Európai Gazdasági Közösségben használt nyelveket, amelynek körét a mindenkori csatlakozási szerződések bővíthetik. A Magyarországot tagállammá avató 2003-as csatlakozási szerződés 58. cikke a nyelvek hitelessé tételéről ekképp rendelkezik:

„Az intézmények és az Európai Központi Bank által a csatlakozás előtt elfogadott jogi aktusoknak a Tanács, Bizottság vagy az Európai Központi Bank által cseh, észt, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, szlovák és szlovén nyelven megszóvegezett szövege a csatlakozás időpontjától ugyanolyan feltételekkel hiteles, mint a jelenlegi tizenegy nyelven készült szövegek. Ezeket a szövegeket közzé kell tenni az Európai

⁴ A Cseh Köztársaság, Észtország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia csatlakozási szerződése (2003) HL L 236., 2003.9.23

⁵ Jegyzőkönyv a Bolgár Köztársaság és Románia Európai Unióba történő felvételének feltételeiről és részletes szabályairól HLL 157., 2005.6.21., 45. o.

⁶ AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSÁNAK HATÁROZATA (2011. december 5.) a Horvát Köztársaságnak az Európai Unióba történő felvételéről HL L 112., 2012.4.24., 33. o.

Unió Hivatalos Lapjában, amennyiben a jelenlegi nyelveken készült szövegeket ott tették közzé.”

Jelenleg tehát az Európai Unió joga 24 nyelven hiteles az Unió 28 tagállamában. A következő kérdés merül fel: ez a nyelvi tumultus milyen jelent az EUB számára, amikor az EU jogi normáit értelmezi?

Az, hogy a jogot 24 nyelven fejezik ki, nem jelenti azt, hogy 24 eltérő értelme is legyen. Az EU jogi normái valamennyi tagállamra közösen vonatkoznak, valamint ugyanazt a joghatást célozzák elérni minden tagállamban. Következésképpen a jogértelmezés során – még ha ennek kifejezetten nem is ad hangot – az EUB feladata az EU jogi norma mind a 24 nyelvi változatát összekötő egyetlen értelmet megtalálni. Ily módon a Bíróság feladata túllépni az írott szövege(ke)n,⁷ különösen akkor, ha szemantikai különbségek vannak az egyes nyelvi változatok között.

Amint azt Lagrange főtanácsnok is megjegyezte, azt állítani, hogy az EU valamennyi hivatalos nyelve hiteles, azt is jelenti, hogy önmagában egyetlen nyelvi változat sem hiteles.⁸ Ez pedig azt jelenti, hogy az egységes értelem megállapítás nem tűri el azt, hogy egyetlen nyelv is elsőbbséget élvezzen a többivel szemben, tekintet nélkül az adott állam méretére, valamint azon európaiak száma, akik megértik azt a nyelvet. Az EUB joggyakorlata is alátámasztja ezt az álláspontot.

Az egyik ilyen példa a C-296/95 sz. EMU Tabac és mások ügy.⁹ A jogeset a jövedéki adókról szóló 92/12/EGK tanácsi irányelv¹⁰ értelmezésére összpontosított. A központi kérdés akörül forgott, hogy a Luxembourgban vásárolt és közvetítő (szállítmányozó) által az Egyesült Királyságba személyes fogyasztásra importált dohánytermék után egyesült királysági magasabb vagy a luxemburgi alacsonyabb jövedéki adó kell-e megfizetni. Az irányelv akként rendelkezett, hogy amennyiben az árut személyes fogyasztás céljából vásárolták, kizárólag a vásárlás helye szerinti állam által a vásárolt termékre kivetett jövedéki adó kell megfizetni. Ennek azonban az volt a feltétele, hogy a kérdéses árut az a személy vásárolja meg és szállítsa,

⁷ T Klimas and J Vaiciukaite, 'Interpretation of European Union Multilingual Law' (2005) 3 International Journal of Baltic Law 1, 12.

⁸ Lagrange főtanácsnok indítványa a 13/61. sz. Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uittenbogerd kontra Robert Bosch GmbH and Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn ügyben [1962] EBHT 47, 70.

⁹ C-296/95 sz. Királynő kontra Vám- és jövedékügyi biztosok, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham [1998] EBHT I-1605. (a továbbiakban: EMU Tabac ügy)

¹⁰ A Tanács 92/12/EGK irányelve (1992. február 25.) a jövedékiadó-köteles termékekre vonatkozó általános rendelkezésekről és e termékek tartásáról, szállításáról és ellenőrzéséről

aki azt személyes fogyasztásra használja fel. Felmerült a kérdés, hogy ezt meg lehet-e tenni egy köztes közvetítő (szállítmányozó) útján. A kérelmezők, akik egyrészt a dohányárut (pontosabban cigarettát) vásárló személy és az érdekelt gazdasági társaságok az irányelv több nyelvi változatára is hivatkoztak, pontosabban az irányelv angol, francia, olasz, spanyol, német, holland és portugál változatára. Előadták, hogy ezek a változatok nem zárták ki az áruk adásvételét és közvetítői szállítását.¹¹ A Bíróság megállapította, hogy két (eddig nem hivatkozott) nyelvi változat, a dán és a görög, olyan megfogalmazást használt, amely világosan előírta, hogy a termék szállítását a jövedékiadó-köteles termék vásárlója végezze személyesen annak érdekében, hogy a jövedéki adó fizetése a vásárlás helye szerinti országban váljon esedékessé.¹² Mivel nyilvánvalóan ez a két nyelvi változat a felekre nem vetett kedvező fényt, a kérelmezők előadták, hogy ha ezek a változatok nincsenek összhangban a többi többségi változattal, akkor figyelmen kívül kell hagyni őket. Ezt azzal indokolták, hogy az irányelv elfogadásakor a dán és a görög tagállam az akkori 12 tagállam népességének mindössze egyhuszad részét tette ki, valamint az általuk beszélt nyelveket a többi tagállamban nehezen vagy egyáltalán nem értik.¹³ A Bíróság elvette ezt az érvet, és kimondta, hogy **elvieken** (kiemelés tőlem) minden nyelvi változatot egyenlő súllyal kell latba vetni, és nem függhet az adott nyelvet használó tagállam népességének nagyságától.¹⁴

Jóllehet a Bíróság döntésébe akarva akaratlanul belefoglalt „elvieken” kitétel kissé zavaros lehet, az EUB érvelése jól tükrözi a Bíróság álláspontját, miszerint valamennyi hivatalos nyelv egyenrangú. Ez az adott állam méretére, valamint az adott nyelv használatának súlyára tekintet nélkül is így van. Ezt az álláspontot a Bíróság következetesen megerősítette későbbi határozataiban.¹⁵

A nyelvi változatok egyenjogúsága

Az sem bír jelentőséggel, hogy valamely nyelvi változat valójában az eredeti szöveg fordítása. Ez azért fogadható el tényként, mert számos az EU elsődleges és másodlagos jogában található norma, amelyet annak elfogadása után az újonnan bejövő államok nyelvén kifejeztek, kizárólag fordítások lehetnek. Ez a tény azonban jogilag nem bír jelentőséggel. Az EU jogának

¹¹ Az EMU Tabac ügy 28. pontja

¹² Az EMU Tabac ügy 33. pontja

¹³ id. 33-34. pontjai

¹⁴ id. 36. pont

¹⁵ Lásd például a C-257/00 sz. ügy [2003] EBHT I- 345 36. pontját

értelmezésekor a Bíróság figyelmen kívül hagyja, hogy néhány nyelvi változat az eredeti fordítása csupán. A fordítás ténye tehát nem ronthatja az adott nyelvi változat értékét.

A Bíróság továbbá nem részesíthet előnyben egy bizonyos nyelvi változatot a többivel szemben, valamint azt sem feltételezheti, hogy az adott norma a nyelvi változatok többségében egyező értelme helyes volna. Ha tehát egy kivétellel valamennyi nyelvi változat egyező irányba mutat, a Bíróság pusztán ebből a tényből nem juthat arra a következtetésre, hogy a nyelvi változatok többségéből eredő értelem a mérvadó és helyes értelem. Úgy is alakulhat a helyzet, hogy a kisebbségben lévő nyelvi változat szerinti értelem válik a Bíróság által helyesnek megítélt értelemmé. Ez különösen akkor lehet igaz, ha az egyéb nyelvi változatok nem zárják ki egy adott nyelvi változat által kölcsönzött értelmet. Ez helyzet alakult ki például a C-100/84 sz. Origin of Fish ügyben is.¹⁶ A jogszabályhelyek összevetéséből kiderült, hogy kizárólag a kérdéses rendelet a német változata hordozta tisztán azt az értelmet, hogy a vámügyi szempontból ami meghatározó volt az áru származásának meghatározása céljából az volt, hogy a hal a hálóba akadt, nem pedig hogy azt a tengerből halászták ki. Még ha ez volt az egyetlen nyelvi változat, amely egyértelműen ezt az értelemet tulajdonította a normának, Bíróság megállapította, hogy ez az értelmezés volt a helyes értelmezése az adott rendeletnek. A Bíróság megállapítása azonban nem a német változat sugallatára született, hanem a Bíróság szerint ez az értelem volt összhangban a kérdéses vámügyi rendelet céljával.

Ezt leszámítva habár a nyelvi változatok többsége szerint megállapított értelem nem szükségképpen eredményezi a Bíróság egyetértő álláspontját, az esetek többségében az EUB ezt a többségi értelmet tartja irányadónak. Ennek oka nem a többségi vélemény nyomásából fakad, hanem a norma céljával való összhangból vagy éppen jogalkotói szándékból eredeztethető. A Bíróság olykor azzal indokolja meg egy vagy több kisebbségi nyelvi változat elvetését, hogy a közösségi jogi többnyelvű jogszabályi szövegének egyetlen nyelvi változata önmagában nem élvezhet elsőbbséget a többi nyelvi változattal szemben.¹⁷

A nyelvi összevetés kezdeményezői

A nyelvi változatok összevetésének ténye még nem válaszolja meg azt a további kérdést, hogy miért és kinek a kezdeményezésére végzik azt el. A nyelvi összehasonlítás nem történik meg gyakran az EUB esetjogában. Még akkor sem, ha az összehasonlítás hasznos lehet annak okán,

¹⁶ C-100/84 Commission kontra UK ügy[1985] EBHT 1169 (a továbbiakban: Origin of Fish ügy).

¹⁷ Lásd pl. a C-268/99 Aldona Malgorzata Jany és mások kontra Staatssecretaris van Justitie ügyet [2001] EBHT I-8615 47. pontját.

hogy lehetséges értelme sokaságát tárhatja fel, a valóságban a bírósági eljárás, valamint a nyelvi összevetés költsége egyszerűen nem teszi lehetővé minden egyes alkalommal a nyelvi változatok összehasonlítását. A kezdeményezés érkezhetsz egyfelől ez eljárásban érdekelt személyektől: a (beavatkozó) fétől vagy az előzetes döntéshozatali eljárásban a kérdező tagállami bírótól, vagy magától a Bíróságtól, legtöbbször az ügyben résztvevő főtanácsnok révén.

Nem meglepő, hogy a felek az ún. „nyelvi stratégiát” alkalmazzák az per megnyerése érdekében. Ha a bírósági eljárás nyelvén megfogalmazott jogi norma értelme nem felel meg a felek igényének, az egyik mód az alapul vett értelem megtámadásának az, hogy a különböző nyelvi változatokban eltéréseket kezdenek kutatni.¹⁸ Máskor a nemzeti bíróságok vetik fel a nyelvi összehasonlítás lehetőségét, viszont az nem mindig olvasható ki a jogeset szövegéből, hogy a bíróságok *ex officio* vagy az alapper feleinek kezdeményezésére cselekszik. Az EUB álláspontja az, hogy a nemzeti bíróságok folyamodjanak nyelvi összehasonlításához, amikor EU jogi normát értelmeznek. Biztató azt látni, hogy egyes bíróságok lerázták saját nyelvük és fogalomrendszerük béklyóit és a többnyelvűség mellett törtek lándzsát. A hivatkozott esetek többségében azonban úgy tűnik, hogy a nyelvi kérdésekkel megkereső bíróságok a tagállamok csupán kis részét teszik ki: Németország, Hollandia, Litvánia és az Egyesült Királyság.

Végül megemlíthetjük, hogy olykor a felek és a nemzeti bíróságok sem alkalmazzák a nyelvi stratégiát az EUB előtt, hanem arra a főtanácsnok vagy maga a Bíróság hivatkozik.¹⁹ A Bíróság általában támaszkodik a főtanácsnok véleményére a nyelvi összehasonlítás terén, de néha saját maga végzi a különböző nyelvi változatok összevetését. Ezenkívül alkalmanként a főtanácsnok által felfedezett szembevető nyelvi változatbeli eltéréseke a Bíróság egyszerűen figyelmen kívül hagyja.

Az esetjog közelebbi vizsgálata számos okot szolgáltathat a bíróságok számára a nyelvi változatok összehasonlítására. Ezt az összevetés az alábbiakban rendszerezhetjük: a nyelvi összehasonlításra akkor kerülhet sor, ha az egyik nyelvi változatban a norma megszövegezése a norma első látásra elhomályosítja. Ebben a helyzetben, a norma további nyelvi változatainak vizsgálata a norma értelmének a tisztázására szolgáló eszközként funkcionál. Másik eset: lehetséges, hogy az egyik nyelvi változatban a norma értelme világosnak tűnik, ha azonban nem vetjük azt össze a többi nyelvi változattal, a norma értelme elbizonytalanodhat. Ezt az

¹⁸ Lásd pl. C-149/97 [1998] EBHT I-7053 vagy a C-36/98 [2001] EBHT I-779 ügyeket.

¹⁹ Lásd pl. C-1/02 [2004] EBHT I-3219, C-251/04 [2007] EBHT I-67, a C-239/07 vagy a C-298/07 ügyeket.

indíttatású összehasonlítást általában a felek kezdeményezésére végzik, akik nincsenek megelégedve az egyik nyelvi változattól kiszűrődő értelemmel. Ritkán azonban maga az EUB is kezdeményezheti a nyelvi változatok összevetését. A fenti esetekben azonban közös elem az, hogy egyéb nyelvi változatba történő betekintés megingathatja a kiinduló változat látszólag világos értelmét.

Lehetőség tovább arra is, hogy az összevetés arra szolgál, hogy alátámasztódjon a norma adott értelmének helyessége. Természetesen ennek csak akkor lehet létjogosultsága, ha a különböző nyelvi változatok nem fednek fel semmilyen eltérést.²⁰

Következtetés

Végeredményben ha a Bíróság a különböző nyelvi változatok értelmében eltérést fedez fel, vagy felek, nemzeti bíróságok erre hívják fel a figyelmét, az EUB a teleologikus értelmezés segítségével a szabályozás általános rendszerére és céljára összpontosít. Ez az értelmezési módszer nem különbözik akkor sem, ha a testület csupán egyetlen nyelvi változat elemzése alapján állapítja meg az adott norma helyes értelmét. A cél szerinti értelmezés tehát nem korlátozódik arra az esetre, amikor eltérő nyelvi változatokkal szembesül.

A többnyelvűség tehát nem nehezíti meg a jogértelmezési folyamatot. Éppen ellenkezőleg: az adott jogszabály egyéb nyelvi változatai nagy segítséget jelenthetnek a jogalkotói szándék felderítéséhez, és következésképpen, a helyes értelmének megállapításához. Olybá tűnhet, hogy a nyelvészek lépnek túl a szavak meghatározatlanságán mint a jogászok. Ezért a jogászok sokat tanulhatnak a nyelvek és a szavak értelmének tárgyában folytatott kutatásokból. Ebben az értelemben a jogértelmezéssel kapcsolatos kutatásoknak nagyobb teret kellene hagyniuk az interdiszciplináris területek bevonására.

²⁰²⁰ Erre lásd példaként C-19/67 [1967] EBHT 445 ügyet.